

Makedonya Sorunu ve Dimitar Vlahof'un Anılarında II. Meşrutiyet

1878 yılında Ege Makedonyası'nın Kukuş kentinde doğan Dimitar Vlahof, yalnız Makedonya'nın değil, bizim yakın tarihimizin de önemli kişiliklerindedir. II. Abdülhamit döneminde güçlenen Makedon ulusal kurtuluş hareketine genç yaşta katılmış, 1903 ayaklanmasından sonra, kurtuluş hareketindeki bölünmeler iyice açığa çıkınca, Makedon İç İhtilâl Örgütü'nün sol kanadında yer almış, Meşrutiyet'in ilânından sonra ise Osmanlı Mebuslar Meclisi'nde Selanik mebusu olarak çalışmıştır. Balkan Savaşları sonunda Yunanlılar tarafından Selanik'ten sürülen Vlahof, bir süre Bulgaristan'ın Odesa konsolosluğunu yapmış, arkasından, Birinci Dünya Savaşı yıllarında, sıhhiye subayı olarak, Bulgar ordusunda hizmet görmüştür. 1917 Büyük Ekim Devrimi sırasında Kiev'de buluruz Vlahof'u: o kentteki Makedon-yalı işçiler içinden bir «Makedon Komünist Bolşevik Grubu» örgütlemekle görevlidir.

Vlahof, 1918-1935 yılları arasındaki dönemi, «Makedon İç İhtilâl Örgütü (Birleşik)» temsilcisi olarak, çeşitli Balkan ve Avrupa ülkelerinde anti-faşist mücadele içinde geçirmiştir. 1935'te SSCB'ne giden bu devrimci, İkinci Dünya Savaşı sırasında Tito hareketine katılmış (1943) ve 1954'te, Yugoslavya Federasyonu Başkanlığı katında özerk Makedonya Devleti temsilcisi iken, ölmüştür.¹

Vlahof'un anıları beş yıl önce Üsküp'de yayınlandı: Dimitar Vlahof, *Memoari*, Skopje 1970. XV + 370 sayfa + 15 sayfalık bir fotoğraflar ekl. İkinci Meşrutiyet dönemi, kitabın 79.-178. sayfaları arasında işleniyor.

Kazanlık kız ortaokulu öğretmeni Dimitar Vlahof, Jön Türk Devrimine dair ilk haberler geldiğinde, Sofya'da yaz tatilini geçirmektedir. Yurdu olan Makedonya'ya dönebileceği için, sevinçle doldurur içini. Eksarhlık'a (bağımsız Bulgar kilise örgütü) başvurarak, Makedonya'da öğretmenlik görevi ister. Selanik'teki Bulgar lisesine öğretmen atanır böylece.

Vlahof, Selanik'de ve gene aynı okulda daha önce de (1903-1904) çalışmış olduğundan kentin toplumsal yapısı ile siyasal çevrelerini ilk elden bilmekteydi. Günün sunduğu yeni koşullar içinde şimdi hızla ön plana geçecek, Meclis-i Mebusan'a Selanik sancağından mebus seçilecektir. İşte Vlahof'un bu yeni döneme ait anılarını

gereği gibi değerlendirebilmek için, biraz geriye giderek, Makedonya devrimci hareketinin evrimi ile Bulgar sosyalistlerinin bu soruna nasıl yaklaştıklarına kısaca göz atmakta yarar vardır.

MAKEDON DEVRİMCİ ÖRGÜTÜNÜN KURULUŞU VE 1903 AYAKLANMASI

Makedonya kurtuluş hareketi, Balkan uluslarının Osmanlı İmparatorluğu'na karşı verdikleri kurtuluş savaşları zincirinin son halkasıdır. Bu hareketin temelde yabancı egemenliğine karşı verilmiş anti feodal nitelikte bir kurtuluş savaşını böylece belirttikten sonra, onu başka kurtuluş hareketlerinden ayıran bazı özellikleri üzerinde duralım:

a) Makedonya kurtuluş hareketi, emperyalizmin en kızışgın günlerine düşer. Bu dönemde Osmanlı İmparatorluğu'nun kendisi, emperyalizmin bir nesnesidir. Babiâli'nin emperyalist güçlerden bağımsız bir Makedonya politikası yapmasına imkân yoktur. Jeopolitik değeri yüksek bir bölge olan Makedonya, bu emperyalist güçlerin çıkar hesaplarına girmekte, bölgedeki anti-feodal kurtuluş hareketi, bu çıkarılara vasıta edilmektedir.

b) Makedonya'daki etnografik yapı, başarılı bir kurtuluş savaşı verilmesine en büyük engeldir. Bulgarca, Türkçe, Rumca, Arnavutça, Ulahça, Sırpça ve daha başka diller konuşan çeşitli ulustan üç milyon kadar insan, Makedonya diye anılan üç Osmanlı vilâyeti Selanik, Manastır ve Kosova'da içiçe yaşamaktaydı.² Bunun içinde 70.000 kadar Yahudi ile 55.000 kadar Çingene de vardır.³

c) Makedonya ahalisi dil gibi dinî açıdan da olağanüstü bir çeşitlilik gösterir. Müslüman ve Hıristiyan bloklardan sayıca hangisinin önde geldiğini saptamak imkânsız gibi ise de, genel nüfusun yarıya yakın bölümünün Müslüman, yarıya yakın öbür bölümünün ise Hıristiyan olduğunu söylemek, en ihtiyatlı tahmin olur.⁴ Müslüman blok, Arnavut milliyetçiliği gelişip, Arnavutları Müslüman bloktan ayıracağı güne dek, en güçlü partidir Makedonya'da. Türk ve Arnavutlar'dan başka, Müslüman Bulgarlar (Pomaklar), Müslü-

man Sırp (Boşnaklar), Musevilik'ten dönme Müslüman halk («Selanik Dönmeleri»), çingene nüfusun büyük çoğunluğu ve önemli sayıda Müslüman Rum, bu grubun içindedir.

Müslümanlar arasındaki bu birliğe karşılık, Hıristiyan blok içten bölünmüştür. 1870 yılında Fener Rum Ortodoks Patrikhane'si dışında bağımsız bir Bulgar kilisesinin (Eksarhlık) kurulması, bu bölünme sürecinin başlangıcı sayılır. Ancak Makedonya'daki İslav halkın önemli bir kısmı, Patrikhane'ye bağlılığını sürdürecektir. Özellikle Kesriye (Kastoria), Florina, Karaterye (Zerora), Vödena (Edessa) gibi, Güney Makedonya kasabalarıyla Manastır (Bitola), Selanik, Kavara, Seréz, Drama gibi kentlerde üslenen ve Atina hükümetinin gonaereceği Çırtılı çeteleri de desteklenecek olan bu «Rumlaşmış» İslavların Bulgar önaerliğindeki Makedon kurtuluş hareketine gösterecekleri direnme, Bulgar çetelerini Osmanlı jandarma ve ordusunun takibinden daha çok yıldıracaktır.⁵

d) Dil ve din faktörlerinin sebep olduğu bu bölünmeler yanında, komşu Balkan devletlerinin burjuva kökenli ulusal ideolojilerinin de cıvıt oynadığı bir alandır Makedonya. Sırbistan. «Eski Sırbistan» deağı Kosova vilayetinin büyük kısmını ihlak ederek, «Büyük Sırbistan» oimake emelindedir. Osmanlı İmparatorluğu'nun sözde bir parçası sayılan Bulgaristan Prenslığı, 1878 Ayastefanos önbarışı hükümlerini nihayet gerçekleştirerek, Karadeniz'den Ohri gölüne dek uzanan bir «Ayastefanos Bulgaristanı» düşü kurmaktadır. «Megali idea» sñâniyya Bizans'ı hortlatmak serüvenine girişmiş olan Yunanistan ise, Makedonya'ya sahip oimadan İstanbul'a varılmayacağı'nın bilinci içindedir. Biraz uzakta kalan Romanya da Makedonya peşkesinden pay ister. Ona göre, Makedonya Ulahları eski Romalılar artığı, dolayısıyla Romendiler. Bu Ulahların başlı başına, fakat Romanya himayesinde bir millet olduklarını, Babiâli kabul etmek zorunda kalacakları.

Bu saydığımız ideolojiler, birbirlerine karşı amansız bir «kokul ve kültür savaşı»na girişirler. Hiç Sırp olmayan yerde Sırp okulu, hiç Rum olmayan yerde Rum okulu açılır. Amaç, Makedon köylü çocuğunu çeşitli beyin yıkama yöntemleriyle Sırp, Rum ya da Bulgar yapmaktır. Ayrıca, istatistiklerin okul, öğretmen ve öğrenci sayısını gösteren kabarık rakamları sayesinde, bölge üzerinde iddia edilen haklar daha güçlü savunulabilecektir.

e) Ustelik Makedonya'da «etnografik işbölümü» diyebileceğimiz bir sosyo-ekonomik yapı göze çarpmaktadır.⁶ Müslüman nüfusun büyük çoğunluğu, kendi parselleri üzerinde küçük çapta tarım yaparken, Müslüman feodallerin oluşturduğu bir azınlık, verimli Makedon ovalarına sahip çıkmıştır. Buralarda «çiftlik sistemi» çerçevesi içinde tarımsal üretim yapılmaktadır.⁷ Bu sistemin dayandığı üretim ilişkisi, ortaklıktır. Türk ya da Arnavut beylere ait çiftlik köylerinin sefil külü-

belerinde yaşayan İslav ortakçılar, ortaçağlardakine benzer koşullar içinde toprağı işlerken, çiftlik sahipleri kentlerde asalak yaşantılarını sürdürürler. Hür İslav köylüsü ancak dağlık yerlerde barınabilmiştir. Bu köylünün en büyük derdi topraksızlıktır. Yeter sayıda ortakçı bulunmadığı için, mera olarak kullanılan ovalara bakıtıkça içeri yanan nur koyular, proletaryanın henüz güçsüz kaldığı bu bölgede, anti-feodal kurtuluş hareketinin güvenebileceği tek devrimci potansiyeli oluşturmaktaydılar.

Öte yandan, «millet sistemi» termiyle, nitelenen, Kilise önderliğindeki özerk yerel yönetim, 16. yüzyıldan bu yana gelişmeye başlayan İslav burjuvazisini Kilise'nin kucagina itmiştir.⁸ Kıyı kentlerinde toplanarak, bölgenin ticaretini (Rum ve Yahudilerle birlikte) elinde tutan bu burjuvaziyi, 20. yüzyıl başında birle Kilise ile içli dışlı görürüz. Bu burjuvazinin alt kesimlerini, köylük yerlerdeki «çorbacılar» oluşturur. Hancılık, değirmencilik, bakkallık, tefecilik vb. yaparak, büyük toprak sahipliğine kadar yükselebilen bu köylüler de, gene Kilise içindeki işleri nedeniyle «Hellenize» bir bilinçe sahiptirler. Aile içinde İslavca konuşsalar bile, Rumca'yı da az çok becerirler. Böylece Patrikhane safında Eksarhlık'a ve dolayısıyla onun temsil ettiği Bulgar milliyetçiliğine karşı oldukları gibi, topraksız İslav reayanın topraklandırılmasına yönelik bir anti-feodal mücadeleyi de istemezler. Çünkü ne bağlı buldukları Patrikhane'nin çıkarları, ne de kendi sınıfsal çıkarları buna elverişli.

Bu söylediklerimizi özetletip tamamlayacak olursak, 19. yüzyıl son çeyreğinde Makedonya'da şöyle bir sosyo-politik tabloyla karşılaşırız: Osmanlı egemen sınıfı, toprak sahipleri ile memur ve subaylardan oluşur. Müslüman halkın çoğunluğu kendi halinde yaşamakta, sosyo-politik alanda pasif kalmaktadır. Öte yandan, 1877-78 Osmanlı-Rus savaşından beri, Makedonya'nın bir gün Bulgaristan'a verileceği korkusu yaygındır. Bu korkunun etkisiyle Makedonya'da bir anti-Bulgar cephe oluşmuştur. Rumlar ile Patrikhane'ye bağlı İslav burjuvazisinin bu cephe içinde ve Osmanlı egemen sınıfının yanısında yer aldıklarını görürüz. Kosova ve Manastır vilayetlerindeki küçük Sırp cemaatları da bu cephe içindedirler. Aynı şekilde, Selanik Musevi cemaati de Osmanlı devletine sonuna dek sadık kalacaktır. Patrikhane'yi bırakarak, Eksarhlık'a geçmiş ve böylece Bulgarlık'ı seçmiş olan Makedon İslav hür köylü kitlesi ile bu köylünün kentlere göç etmesi sonucu kenar mahallelerde yavaş yavaş gelişen yeni küçük-burjuvazi, doğal olarak bu cephenin dışındadır.

Makedonya devrimci kurtuluş hareketinin kadrosu, işte bu kentli küçük-burjuva ortam içinden çıkacak, sonra da hür köylü kitlelerinin desteğiyle ortakçılık müessesesine saldırarak, egemen sınıfın ekonomik dayanağı olan çiftlik sisteminin işlemez duruma sokmak isteyecektir. Ne var ki,

milliyetçi ideolojiler arasındaki savaş ön planı ıygu etuğı için, devrimci programın toplumsal-ekonomik içeriği, arka plana ıııcecektir. Nitekim, Daniyan Gruyet, Dr. Hristo Tatarçer ve arkadaşlarının 1893 yılında Selanik'te kurdukları gizli örgütün adı, İkinci *Makedonska revolyutsionna organizatsiya* (Makedon İhtilâl Örgütü) iken,¹⁰ 1896 Selanik kongresinden sonra *Bilgarski Makedono-Odrinski Revolyutsionni Komiteti* (Makedonya - Edirne Bulgar İhtilâl Komiteleri) olmuştur.¹¹ Örgüte yalnız Bulgarlar üye olmuyordular.¹² Amaç, Makedonya, ve Edirne için tam siyasal özerklik elde etmektir.¹³ O sıralar yaygınlaşan Ermeni karışmasının ve bazı yerlere Ermenilere karşı uygulanan baskı rejiminin, Batı'da, ve özellikle İngiltere'ye uyardıracağı tepkiler, Makedonya'daki Bulgar unsuru pek umutlandırmıştı. İngiltere gibi büyük devletlerin işe karışmasıyla, gerek Doğu Anadolu'da, gerekse Makedonya'da özerk eyaletler kurulacağı sanılmaktaydı. Berlin Antlaşması gereğince bir özerk eyalet şeklinde kurumuş olan Şarki Rumeli'nin, 1885'de kolayca Bulgaristan'la birleşmesi, özerk bir Makedonya'nın da er geç aynı yoldan geçeceğini, apaçık işaretliyordu.¹³

Selanik'teki örgütün kurulmasından az sonra, Bulgaristan'daki Makedonyalı mülteciler de Resne'li Trayçef Kitançef başkanlığınca bir *Makedonskiyat komitet* kurdular (1894).¹⁴ Daha sonraları bu örgüte *Virhoven makedonski komitet* (Yüksek Makedonya Komitesi), üye ya da taraftarlarına ise *Virhivist* dendi.

Osmanlı hükümeti 1895'te Ermeni meselesi ile meşgulken, Sofya *Virhivist*'leri, Bulgar ordusu subayları komutasında çeteler saldılar Makedonya'ya. Umdukları, kısa süreli ama gösterişli isyanlar çıkartarak, Avrupa kamuoyunun dikkatini çekmek, Babîlî'ye gözdağı verip, kilise ve eğitim alanlarında yeni birtakım ödünler koparmaktı. Her iki amaca da ulaştılar. Yalnız, isyanın bastırılması sırasında, bazı köyler yakıp yıkıldı; köylü halk telef oldu. İsyen bölgesi olan Kuzeydoğu Makedonya ahalisi, Bulgar millî politikasına vasıta edilmişti.

Selanik'deki Bulgar Makedon Komitesi, bu olaydan sonra Sofya Yüksek Makedon Komitesi'ne karşı muhalif tutum takındı. Makedonya'da gizli örgüt yayılıp, kırsal kesimde dal budak saldıkça, devrimci hareketin ağırlık merkezi kentten köye doğru kaymış, yeni koşullar, yeni bir strateji ve taktiğin saptanmasını gerektirmişti. İşte örgütlenmenin bu aşamasında edinilen tecrübelerin ışığında ve Gotse Delçef, Görçe Petrof gibi sol eğilimli komitacıların da etkisi altında, 1902'de yeni bir tüzük hazırlandı. Örgütün resmî adı artık *Taynata Makedono-Odrinska Revolyutsionna Organizatsiya* (Makedonya-Edirne Gizli İhtilâl Örgütü) oluyordu; yani «Bulgar» sıfatı atılmıştı. Yeni tüzüğün birinci maddesine göre amaç, «ihtilâl yoluyla tam siyasal muhtariyet elde etmek için, Makedonya ve Edirne'nin bütün gayrimem-

nun unsurlarını milliyet farkı gözetmeden bir örgüt içinde birleştirmek» idi.¹⁵ İkinci madde de ise, şovenist-milliyetçi propagandalar halkın devrimci gücünü zayıflattıkları gerekçesiyle kınanıyor, kurtuluşun ancak her yerde aynı anda başlatılacak bir genel halk ayaklanmasıyla mümkün olabileceği belirtiliyordu.¹⁶

Bulgaristan'daki komitelerin müdahalesini reddettiği ve bütün umudunu dahilde çıkacak ihtilâle bağladığı için, kısaca «Dahilî Teşkilât» diye anılan Gizli Makedon İhtilâl Örgütü, tüzüğünde önerilen genel halk ayaklanmasını 1903 yılı Temmuz-Ağustos aylarında denedi, «İlinden Ayaklanması» diye bilinen bu isyana, Selanik'deki merkez komitesinin nasıl olup da karar verdiği bugün bile iyice anlaşılmış değildir. Çünkü, 1902 yılı içinde gelişen olaylar, ayaklanmanın bir ihtihardan farksız olacağını gösteriyordu. Bu yılın güz aylarında, *Virhivist*'lerin Bulgaristan'da donattıkları çeteler, gene Bulgar subayları komutasında (*Virhivist* lider General Tsonçef bir çeteye bizzat komuta etmiştir) Kuzey-doğu Makedonya'ya girdiklerinde, yalnız yerli Bulgar halk tarafından soğuk karşılanmakla kalmamışlar, Serez ve Usturumca (Strumica) ihtilâl bölgeleri şefleri olan Sandanski ve Çernopeyef'in çeteleri tarafından takip bile edilmişler, Bulgar'la Bulgar arasında çarpışmalar olmuştu.¹⁷ Bu olaylar, İç Örgüt'ün *Virhivist*'lerle anlaşma tarafısa görünen sağ kanadı ile Delçef, Sandanski ve Çernopeyef'in temsil ettikleri sol kanat arasındaki bilinen gerginliği, daha da arttırmıştı.

Fakat Garvanof, Lozançef gibi sağcı önderler (Örgütün kurucusu Gruyet o sıralar Bodrum'da sürgündedir), Ocak 1903'te Selanik'de bir kongre toplamayı başarırlar. Sol kanattan hiçbir tanınmış komitacının katılmadığı bu kongre, ilkbahar'da genel isyan çıkarma kararı alır.¹⁸ Garvanof'a göre, birkaç gün sürecek bir isyan, Avrupa devletlerinin müdahalesine yol açacaktır. Oysa Rus dışişleri bakanı Lamsdorf 1902 sonunda Sofya'ya ziyaret etmiş, Bulgar hükümetinin Makedonya işinde uslu durmasını örgütlemiştir.¹⁹ Rusya ve Avusturya, Makedonya için statükocu bir reform planı hazırlığı içindedirler.

15 Nisan 1903 Selanik olayları, İç Örgüt'ün bahar aylarında başlatmak istediği isyanın ertelenmesine sebep oldu. Bir yandan Ermeni komiteleriyle, bir yandan da ünlü maceraperest ve *Virhivist* komitacı Boris Sarafof'la ilişkileri bulunan bir anarşistler grubu, o gün Selanik'deki Osmanlı Bankası binasını dinamitle havaya uçurmuşlar ve limandaki bir Fransız yolcu gemisini batırmışlardı.²⁰ Olayların gerek Osmanlı ülkelerindeki gerekse Avrupa'daki yankıları pek büyük olur. Avrupalı'nın, özellikle Avrupa sermayesinin zarar görmesine tahammülü hiç yoktur. Bu yüzden, o güne dek üzerine toz kondurtmadığı Hıristiyan kardeşlerinin barbar Türkler tarafından amansızca takibine, yeşil ışık tutar. Babîlî ise, Makedonya'daki tüm çeteleri sadece eşkiya ola-

rak değil, artık anarşist olarak da nitelenecek fırsatını bulduğu için, memnundur.²¹ Geniş çapta tutuklamalara, silâh ve cephane aramalarına girilir.

Selanik olayları, İç Örgüt'ün bünyesinde bir daha onarılamayacak sarsıntı ve çöküntülere sebep olmuştur.²² Örneğin Selanik'deki merkez komite toptan tutuklanmış. Kaza ve köylerdeki kadrolarda da, gene tutuklamalar yüzünden, geniş gedikler açılmıştır. Makedon kurtuluş hareketi için en büyük kayıp ise, Gotse Delçef'in 21 Nisan 1903'te Serez yakınında Türk askeri ile çarpışırken, vurulup ölmesidir.²³ Delçef, Makedonya'nın Bulgar olmadığını bilen ve bildiği için de Bulgar hükümetinin inakçı politikasına ve *Virhivist* komitelere açıkça karşı çıkan, ülkenin kötü idaresinden Türk köylüsünün asla sorumlu tutulamayacağını vaaz ederek, çetelerin Türk-er işçi burjuvazisinden korkunç muhtımlara eylemlerini gölse kendi bölgesinde son verdiren, her çeşit şovenizmin düşmanı gerçek bir devrimcidir. Örgencilerinden Sandanski ve Çernopeyef, onun gitği yoldan gitmişlerse de, ustalarının otoritesine hiçbir zaman sahip olmadıklarından, Makedon kurtuluş hareketi üzerindeki etkileri sınırlı kalmıştır.

İşte bu koşullar altında Temmuz 1903'de başlatılan genel halk ayaklanması, Bulgar nüfusun daha yoğun olduğu Manastır vilayetinden dışarı sızamamış, Selanik, Serez ve Usturumca ihtilâl bölgeleri, isyana katılmayı daha başlangıçtan reddetmişlerdir. Osmanlı ordusu, isyanı Eylül ayı içinde bastırdı. Kadınli erkekli dağlara çıkmış olan Bulgar ahali, oralara kar yağınca, köylere inmek zorunda kaldı. Fakat bu köylerin birçoğu, isyan sırasında yakılıp yıkılmıştı. Bölgede, açlık tehlikesi başgösterdi. Bu yetmezmiş gibi, Manastır vilayetinde Yunan çeteleri de faaliyete geçtiler. Bunlar, Türk ve Bulgar gaddarlığını gölgede bırakan yöntemlerle, Makedonya'yı on yıl içinde gerçekleştirecek olan Yunan işgaline hazırlamaya koyuldular. Yunan çetelerinin bu dönemde Osmanlı askerî ve idarî makamlarınca himaye edilmiş oldukları, belgeleriyle ispatlanabilir.

1905'ten sonra Sırp çeteleri de eyleme geçtiler. Bulgar hizmetinde bildikleri İç İhtilâl Örgütü'nü zayıflatarak, Makedonya'da bir Sırp nüfuz bölgesi yaratmak istiyorlardı.²⁴ İç Örgüt'ün sağ ve sol kanatları arasındaki mücadele ise zamanla düşmanlık haline dönüşerek, 1907'de doruğuna erişti. Bu yıl, Sandanski'nin adamı Panitsa, en başta gelen sağcı komitacılar Sarafof'la Garvanof'u Sofya'da vurdu.²⁵

1908 Jön Türk Devrimi, Makedon Kurtuluş Hareketi'nin işte bu koşullar içinde bulmuştur. «Hürriyet'in İlanı», her yandan sıkıştırılmış olan Bulgar komitaları için, bir «nefes alma» imkânı getiriyordu. O nedenle, Bulgar çeteleri dağdan inene hemen razı olmuşlar ve canından bezmiş olan Makedon-İslav ahali, «Hürriyet'i büyük bir coşkuyla karşılamıştır.

BULGAR SOSYALİSTLERİNİN MAKEDONYA SORUNU VE JÖN TÜRK DEVRİMİ KARŞISINDA TUTUMLARI

Burada bir an durarak, o günkü Bulgar sosyalistlerinin Makedonya sorununa nasıl yaklaşıtlarını ve Jön Türk devrimini nasıl değerlendirdiklerini kısaca gözden geçirmek, konumuzun bundan sonraki gelişimi bakımından yararlı olacaktır.

Makedonya, 1878'den beri Bulgar burjuvazisinin iştihasını kabartmış olan bir bölgedir. Bu bölgenin kurtarılıp, anavatana katılmasını öngören siyasete yalnız başlarına sahip olabilmek için, burjuva partileri birbirleriyle adeta yarışıyorlar. Tabii, bu «milliyetçi» hava içinde asıl kazançlı çıkacak olanlar, militarist ve monarşist çevrelerdir. Proletaryaya ve Bulgar köylüsüne, başka ülkelerde ve başka zamanlarda da görüldüğü gibi, sadece hesabı ödemek düşer.

Üstelik proletarya partisi o gün de içinden bölüktür. Dmitir Blagoyef çevresinde toplanan bir sosyalist grup, *Bilgarska rabotniçeska sotsiyal-demokratiçeska partiya*, Sosyaldemokrat Bulgar İşçi Partisi'ni oluşturmaktadır. Bunlar, «dar sosyalist» olarak tanınmışlardır. «Geniş sosyalistler» ise, Bulgar Sosyaldemokrat Partisi, *Bilgarska sotsiyaldemokratiçeska partiya*, içindekilerdir.²⁶ «Dar sosyalistler», katkısız bir sınıf mücadelesi açısından, burjuva partileriyle geçici dahi olsa ittifak kurmayı kesinlikle reddederler. İktidara, proletaryanın yapacağı genel grevlerle gelebilecekleri kanısındadırlar. O günkü Bulgaristan'ın ve hattâ Balkanların en önemli sorunlarından biri olan milliyetçilik sorununa karşı, hiç ilgi göstermezler. Makedonya meselesi, «dar» ve «geniş» sosyalist tutumların farklılığını sergilemek bakımından iyi bir örnektir. Güncel konulara daha kısaca vadeli bir strateji içinde yaklaşan «geniş» sosyalistler, Sol'dan gelen oportünistlik ithamlarına kulak asmadan, burjuva kökenli Makedon kurtuluş hareketini desteklemişlerdir. Proletarya partisinin Makedonya siyasetini 1905'de yazdığı bir makalede açıklayan Blagoyef'e göre ise, Makedonya sorunu, Bulgar burjuvazisine Bulgar, Sırp burjuvazisine Sırp, Yunan burjuvazisine Yunan sorunuymuş gibi görünmesine karşın, gerçekte çözümü büyük devletler elinde bulunan bir Avrupa sorunudur. Zaten coğrafi ve tarihi bir Makedonya varsa da, etnoğrafya terimi olarak Makedonya'dan söz edilemez. Burjuvazi partileri var-sın uğraşsınlar bu soruna; proletarya için bir Makedonya sorunu yoktur.²⁷

Blagoyef'in o gün «katı» bulunan bu tutumu, Jön Türk hareketini değerlendiriş biçiminde de belirir: «Türkiye'deki ihtilâlin en karakteristik yanı, hiç ama hiç kan dökülmeden, eski düzenin ve o düzenin destekleyicilerinin herhangi bir direnişi ile karşılaşmadan yapılmış olmasıdır.»²⁸ Hattâ eski düzenin en gözde kişilerini bu hareke-

tin içinde görüyoruz. Buna da şaşmamak lâzımdır. Çünkü Türkiye'deki devrim, feodallerin, kendi çıkarları açısından artık zararlı saydıkları Sultan Abdülhamit'e karşı başlattıkları bir harekettir. Eğer Jön Türk devrimi biçimsel düzeyde bazı özgürlükler getiriyorsa, bu pek doğaldır. Unutmamalı ki, çağımızda sermayenin egemenliği, artık tartışma kabul etmez bir gerçek. Böyle bir dünyada gelişen, üstelik kadrosu kapitalist ülkelerde eğitim görmüş bir hareket, dışı karşı elbette liberal-burjuva bir görünüş kazanacaktır. Ama biz, hareketin amacına bakarız. Evet, Jön Türk hareketinin, amacı, otuz yıl öncesi bile yetersiz kalan bir anayasa aracılığıyla, Osmanlı İmparatorluğu'nun bütünlüğünü muhafaza etmektedir.²⁹

İşte aşağıda Jön Türk İhtilâli'nden sonraki döneme ait anılarını izleyeceğimiz Dimitar Vlahof da, Sofya'da öğrenciliği sırasında bir «dar» sosyalist idi. Blagoyef'in partisinden Vasil Glavinof, Anton Şulef, Dmitir Mirasçiyef gibi «dar» sosyalistlerle birlikte, «Makedon Sosyalist Grubu» içinde çalışmıştı. (Vlahof, *Memoari*, s. 162) Kazanlık'da öğretmenlik yaptığı günlerde dahi, «geniş» sosyalistlerden çok, «dar» sosyalistlere yakın olduğunu söyler (s. 78).

1908'DEN SONRA MAKEDON DEVRİMCİ HAREKETİ

Vlahof, 1908 Devrimi'nden sonra Makedonya'daki siyasal durumun bir tablosunu veriyor önce (s. 79-84). Genç Türk Devrimi, Makedon komitacı çevrelerinin sadece sol kanadı tarafından olumlu karşılanır. Bu kanat içinde önemli yeri olan Sandanski grubu, zaten daha ihtilâl arifesinde Genç Türkler'le Nevrokop'da bir işbirliği anlaşması yapmıştır.³⁰ Serez ve Usturumca Makedon ihtilâl bölgeleri, 24 Temmuz'dan sonra bu anlaşma gereğince, çetelerini dağıtmaya başlarlar. Dağdan inen Sandanski ve arkadaşları, legal eyleme geçerler. Fakat yeni rejimi destekleyen sol kanat içinde örgütsel bir birlikten söz edilemez. İdeolojik mücadele, iki ayrı yayın organı yoluyla yürütülür: Serez ihtilâl bölgesi *Konstitusyonna zarya* (Meşrutiyet şafağı), Selanik ve Usturumca bölgeleri *Edinstvo* (*Birlik*) gazetesini çıkarırlar.

Sağ kanadı oluşturan Üsküp ve Manastır bölgelerinin pan-Bulgar eğilimli ihtilâlciler kadrosu ise, ancak istemeye istemeye, o da kendi tabanının zorlamasıyla, çetelerini dağıtmaya başlarlar. Kente inen çetelerin silâhsızlandırılmasına asla rıza göstermez. Hristo Matof ve Aleksandrof gibi, Sofya hükümeti ve sarayı ile sıkı bağları olan önderler, bu konuda pek inatçı davranırlar. Çünkü Bulgar hükümeti, Osmanlı Kanun-i Esasisi'nin yeniden yürürlüğe girmesinden memnun değildir. Sofya, umudunu Makedonya'nın büyük devletlerce özerk bir eyalet yapılmasına bağlanmıştı. Çar'la İngiliz Kra-

li'nin Estonya'nın Reval kentinde buluşmaları, bu umudun yakında gerçekleşeceğine işaret sayılıyordu. Jön Türk Devrimi'yle ise, 1903'den beri Makedonya'da uygulanmakta olan Mürzsteg reform programının sonu geldiği gibi, meşrutî bir rejim de kurulduğundan, artık İmparatorluk'un işlerine karışmanın güçleşeceği belli olmuştu.

Sağ kanat, 1908 Eylül'ünde yapılan bir kongrede, «Türkiye Bulgar Meşrutiyet Klüpleri Birliği» adıyla legal bir siyasî kuruluş haline geçerek, Selanik'de *Otoçestvo* (Vatan) adında bir gazete çıkarmaya başlar. (s. 111-112). Vlahof'a göre, sağcılar Meşrutiyet'i sabote etmeye çalışıyorlardı. Hâlâ Makedonya'yı Bulgaristan'la birleştirmek amacını gütmektedirler. Özellikle Üsküp ve Manastır İslav burjuvazisinin istemlerini dile getiren bu parti, Bulgaristan'daki Makedon mülteci çevrelerinde de destekleniyordu. Karayovof, Simeon Radev, Matey Gerof gibi, Bulgar kamu hayatının seçkin kişilikleri Makedonya'ya geçerek, «Meşrutiyet Klüpleri» içinde çalışmaya koyulurlar. Eksarhlık'ca atanmış olan öğretmen ve papazların, köylü arasında yapageldikleri şovenist Bulgar propagandası da gözönüne alınınca, sağ kanadın ne güçlü bir cephe oluşturduğu anlaşılacaktır.

Jön Türk Devrimi'nden bir iki ay sonra ülkede seçim kampanyası başlar. Vlahof, o günlerde, Edirne'deki Bulgar okuluna atanacaktır. Eksarhlık'ın politikasına aykırı davrandığı anlaşılmış, o nedenle Selanik'den uzaklaştırılmak istenmiştir. Ama o, Edirne'ye gitmektense öğretmenlikten ayrılarak, politika hayatına başlar. Selanik ve Usturumca Makedon ihtilâl bölgelerinin önerisi üzerine, İttihat ve Terakki'nin Selanik sancağı koalisyon listesi için adaylığını kor. Zaten İttihat ve Terakki listesinden başka bir listede de yoktur. Üstelik 600.000 nüfuslu Selanik sancağının çift dereceli seçimle seçilecek altı mebusundan yalnız biri Makedon-İslav milletinden olacaktır; geri kalan beş mebusluktan ikisi Müslümanlar'a, ikisi Rumlar'a, biri de Yahudilere ayrılmıştır. Vlahof, iki mebus çıkarmaya haklı görülen Rumlar'ın, sancak içinde İslavlar'dan daha az olduklarını belirtiyor (s. 87). Ona göre, İttihatçılar, Makedon-İslav unsurun Türk ve Rum karşısında azınlıkta kaldığı izlenimini yaratmak çabası içindeydiler.

Selanik sancağı listesi için, «Meşrutiyet Klüpleri'nin adayı Serez'li Tilkof'a karşı önceki mi kazanın Vlahof, Eylül 1908'de mebus seçilir.³¹

Mebuslar Meclisi'nde Vlahof, Makedonya İç İhtilâl Örgütü'nün Ağustos 1909'da «Federal Halk Partisi» olarak örgütleyecek olan³², sol kanadını temsil edecektir. Böylece, onu, «geniş sosyalist» bir eylem birliği içinde buluruz. Federal Halk Partisi'nin siyasal rakipleri, sağ kanatta Bulgar Meşrutiyet Klüpleri, sol kanatta ise, Vasil Glavinof grubudur.

Anılarında özellikle Glavinof üzerinde sert yargılara varıyor Vlahof. Bulgar «dar» sosyalist-

lerinin Makedonya'daki adamı olan Glavinof, 1909'da *Rabotniçeska iskra* (işçi kıvılcımı) başlıklı bir gazete çıkarmaya başlamıştı.³³ Amacı, milliyet ve din farkı gözetmeksizin, bilinçli bir işçi sınıfı yaratmaktı. «Dar» sosyalist olarak sınıf mücadelesi dışında politik mücadele biçimi kabul etmiyordu. Glavinof ve arkadaşları, proletaryanın henüz yeni gelişmekte olduğu Makedonya'da, doğal olarak çok sınırlı bir işçi çevresi içinde etkindiler. Vlahof'a göre, «dar» sosyalistlerin kendisini durmadan eleştirmelerinin, nedeni, işte bu etkisizlikti. Onlar, Makedon işçi hareketini bölmeye uğraşıyorlardı (s. 116).

Federal Haik Partisi, kendisine yakın bildiği başka ulustan politik örgütlerle ilişkiler kurmaya çalışır. Örneğin Avram Benarca'nın 1909 başlarında kurduğu Selanik Sosyalist Federasyonu³⁴ ile başarılı bir işbirliği mümkün olur. Bu federasyon üyelerinin hemen hepsi — % 95'i —, sosyalist ya da anarko-liberal eğilimli Yahudilerdir. (s. 88).

«Türkler'le de ilişki kurmuştuk ama, Türk işçi sınıfı sendikalar içinde örgütlenmiş olmadığı için, bu ilişki zayıf kalmaktaydı. Ben kendim, ilerici Türk işçilerinin daveti ile, sosyalist Türk işçisinin sendikalaşması ve genel olarak Türkiye'de işçi sınıfında düşen ödevler gibi konularda konuşmak üzere, Türk işçi toplantılarına katılıyordum. Böyle toplantılar, Tütün Rejisi mağazalarında çalışan elleme işçileri arasında da tertiplenmekteydi; bunlara da birkaç kez katıldığım oldu. Hattâ bir keresinde, 1911'e doğru bir grev sırasında, arkadaşım Ermeni sosyalisti Dikran Zaven ile birlikte, grevcilerin haklı isteklerinin yerine getirilmesi için, Maliye Nazırı Cavid Bey katında müdahalede bile bulunduk.» (S. 89-90)

Vlahof, en sıkı işbirliğini Ermeniler'le kurduklarını söylüyor. Osmanlı, Rus ve İran Ermenileri'nin ilerici ögelerinin örgütü olan sosyal-ihtilâlciler Daşnaksutyun Partisi'nin İstanbul'da çıkan merkez basın organı *Azadamart*'ta, Makedon ihtilâlciler hareketi üzerine bir sıra makale yayınlamış. Çarlık rejiminin kıskırtmasıyla Azerîlerin Bakû'daki Ermeni petrol işçilerine yaptıkları katliamı protesto dolayısıyla İstanbul'da bir kilisede düzenlenen mitingte konuşmuş. Malümyan, Varamyan, Papazyan, Pastırmacıyan, Zartaryan gibi önderler yönetimindeki Daşnaksutyun Partisi, zaten 1908'den önce de, özellikle terör eylemleri konusunda, Makedon ihtilâlcileriyle sıkı temaslarda bulunmuş. Vlahof, iyi işbirliği yaptığı kişi olarak, sosyal-demokrat «Hınçak» Partisi'nden Hampartsun Boyacıyan-Murat'ın adını da anıyor (s. 90-92).

MECLİS-İ MEBUSAN'DAN İZLENİMLER

Meclis'teki Arap mebusların Vlahof üzerinde olumsuz bir izlenim bırakmış oldukları anlaşılı-

yor. Bunların hemen hepsi, büyük toprak sahibidirler. Filistin'deki Yahudi cemaatinin baş düşmanı da işte gene bunlardır. Bu Arap mebuslardan çoğu, Arap milliyetçiliğinin etkisi altında sonraları İttihat ve Terakki'den ayrılarak, Hürriyet ve İtilâf'a geçerler. Vlahof'a göre, Hürriyet ve İtilâf'ın programı kâğıt üzerinde liberalse de, gerçekte reaksiyonerdir. Aralarında çok sayıda toprak sahibi bulunan Müslüman İttihatçılar, Arap mebusları kendi saflarında tutmak ya da yeniden kendi saflarına çekebilmek için, gün geçtikçe İslâmî bir politikaya yöneleceklerdir (s. 94).

Arnavut mebusların da çoğunluğunu, gene büyük toprak sahipleri oluşturur. Genç Türk Devrimi'nin ilk yıllarında, bu Arnavutlar kendilerini henüz Arnavut saymıyorlardı.

«Bunun tıpkı bir örneği olarak, Priştina'lı Arnavut milletvekili Hasan Priştina ile yaptığım bir konuşmayı vereyim. (Bu Hasan Priştina, Ahmet Zogu'ya muhalefet ederdi; Zogu'nun adamları tarafından Selanik'de öldürülmüştür.) Kendisine 'Hangi milliyetensiniz?' diye sorduğumda, bana Müslüman olduğunu söyledi. (Babası, Türk Ordusu'na levazım satardı.) 'Müslümansınız, iyi ama, milliyetiniz nedir, Türk mü, Arnavut mu, nesiniz?' diye tekrarladım sorumu. 'Hayır, hayır, ben ne Türk, ne de Arnavut'um, ben Müslüman'ım, şeklinde şeklinde cevap verdi.» (S. 95)

Ama birkaç yıl sonra Arnavutluk'da Jön Türk rejimine karşı isyanlar çıkacaktır. Çünkü Jön Türkler, devletin yasalarını nihayet Arnavutluk'da da uygulamaya kalkıştırlar.³⁵ Vlahof'a göre, bu isyanlar, sadece Derviş Paşa gibi Arnavut milliyetçilerinin, değil, fakat emperyalist devletlerin oynadığı haline gelen Arnavut feodallerinin de eseridir. Güney Arnavutluk'a göz dikmiş olan Yunan şovenistlerinin de parmağı olacaktır bu işlerde (s. 95). Böylece Arnavut mebuslar, 1910 yılına doğru artık «Arnavut» olurlar. Örneğin geleceğin Arnavutluk'unda adalet bakanlığı yapacak olan mebus Müfit Bey (Münih eski Osmanlı konsolosu ve Teselya'daki çiftliklerini Yunan hükümetine satarak, 4,5 milyon altın franklık bir servete kavuşan büyük toprak ağası), her gittiği yerde «ben Arnavut'um, hem de Bektaşî», diye konuşacaktır. Birkaç kişi hariç, bütün Arnavut mebuslar sonradan Hürriyet ve İtilâf'a geçerler (S. 95).

Meclis-i Mebusan'daki Rum mebuslar, «Büyük Yunanistan» düşü içinde yaşayan şovenistlerdir. Aralarında hiç Türkçe bilmeyenleri (Ege adalarından gelen bazı mebuslar) bulunduğu gibi, Türkçe'den başka dil bilmeyenleri de vardır. Hattâ bir keresinde şöyle komik bir durum olur: Hükümet, «Patrikhaneçî» ve «Eksarhanecî» diye iki bölünmüş olan Makedon-İslav köylerinde ikinci bir kilise yapımı için, kredi verecektir. Fakat yeni kilise binasının hangi tarafa ait olacağı hususunda Meclis'te büyük gürültü çıkar. Bazı Rum

mebuslar, Tanrı'ya İbranice, Latince ve Yunanca olmak üzere, yalnız üç dilde dua edilebileceği gibi güünç bir tez atarlar ortaya ve böylece, Türkçe'den başka dil bilmeyen Karamanlı Rum meslektaşlarını, oldukça güç duruma sokarlar (s. 96-97).

31 Mart 1909 olayları günlerinde meşrutî rejimin gerçek savunucuları, Vlahof'a göre, yalnız Makedonyalı İslavlar'la Yahudiler olmuştur. Örneğin Sandanski, Çernopeyef, Panitsa, Kantarıçef gibi liderlerin komutasındaki bir Makedon milis kuvveti, «Hareket Ordusu»yla birlikte İstanbul'a girmiştir. Selanik Sosyalist Federasyonu önderleri de aynı şekilde «Hareket Ordusu» içindedirler. Patrikhane ve Atina hükümetinin sloganlarından başka bir şey bilmeyen Rum halkı ise, rejimin geleceği için kılını bile kıpırdatmaz. Zaten Rumların beklediği, Patrikhane'nin imtiyazlarına el uzatan İttihatçıların bir an önce meydanı boşaltmalarınıdır (s. 99).

Makedonya'daki (ve İmparatorluk'un başka yerlerindeki) Müslüman halkın tutumuna gelince, bu halk, İttihat ve Terakki'nin büyük bir mücadeleden sonra Meşrutiyet'i yeniden kurması gibi bir olaydan pek öyle heyecanlanmış benzemiyordu. Zaten baş ödevi — ülkenin öbür milletleriyle birlikte kendisi de ezilse bile — ne türden olursa olsun, her Türk rejimini desteklemek değil miydi? Bu hususta yalnız Sabitay Sevi'nin iki yüzyıl önce Türkleştirdiği Selanik Dönemleri'ni ayrı tutmak gerekirdi; onlar, meşrutî rejimin içten savunucusuydular (s. 100).

Karşıdarbe girişimi bastırıldıktan sonra İttihatçılar, Abdülhamit'e tahttan indirildiğini resmen bildirecek bir kurul seçerler. Tanınmış masonlardan Selanik mebusu Emanuel Karasu da bu kurula üyedir. Bir halifenin zorla tahttan indirilmesi gibi, Müslümanlar için zaten üzücü olan bir işe bir masonun karıştırılmasını, Müslüman mebuslar kolay hazmedemezler.³⁶ Oysa İttihat ve Terakki ileri gelenlerinin hemen tümü, mason tocasına üyedirler (s. 101).³⁷

Vlahof, Meclis-i Mebusan'dan geçen başlıca şu yasalara değiniyor (s. 102-103): basın kanunu, grev (tatil-i eşgal) kanunu, cemiyetler kanunu; anayasa değişikliği kanunu vb. Tatil-i eşgal kanunu ile, demiryolu, tramvay işletmesi gibi, kamusal karakterdeki işyerlerinde sendika kurmak ve grev yapmak yasaklanıyordu. Dahiliye Nazırı Ferit Paşa, kanuna böyle kısıtlayıcı bir hüküm koydurmuştu. Kamusal işyerlerinde sendika kurulursa, yabancı sermayenin ülkeden kaçacağını iddia etmiş ve böylece mebusların çoğunu kendi tarafına çekmişti.³⁸ «Burada anılması ilginçtir ki, demiryolu, tramvay, ışıklandırma gibi, kamusal karakterdeki şirketlerde çalışanların çoğunluğu Hıristiyan olduğu için, Türkler ve genellikle Müslüman mebuslar, bu kanunu Hıristiyanlara karşı bir kanun olarak görüyorlardı.» (s. 103) Cemiyetler kanunu ise, sosyalist, cumhuriyetçi ve milliyetçi partilere karşı düşünülmüştü. Millî gruplar, ka-

nunun özellikle dördüncü maddesine itiraz etmekteydiler. Bu madde, millî grupların siyasal alanda açıkça faaliyet göstermelerini yasaklıyordu.³⁹

FEDERAL HALK PARTİSİ

Mebuslar Meclisi tatile girince, Makedon İhtilâl Örgütü'nün sol kanadı, Selanik'de bir genel kongre düzenler. 3 Ağustos 1909'da toplanan bu kongrede, Federal Halk Partisi resmen kurulur. Parti, programında «egemenlik ulusundur» ilkesini kabul etmekte, genel, nisbî, gizli ve tek dereceli seçim istemektedir. Yurttaşların vicdan, söz ve yazı, toplanma ve cemiyet kurma, grev yapma, haberleşme özgürlüklerine saygı gösterilmelidir. Topraksız köylüye, yeteri kadar toprak verilmelidir. Hükümet, değeri düşük fiyat üzerinden, 20 yılda ve faizsiz olarak ödenmek üzere, çiftlik sahiplerinin toprağına el koyarsa, köylüye dağıtmak için yeteri kadar toprak bulunur. İlköğretim parasız olmalı, beş yıl sürmeli ve zorunlu kılınmalıdır vb. (s. 104-105). Emegün korunmasına da önemli yer verilmiş: İş günü kısaltılacak, çalışma saatleri düzene konacak; iş kazalarını önleyici, işçinin sağlığını gözönünde tutan yönetmelikler hazırlanacak; 15 yaşından küçük işçi çalıştırılmayacak ve 15-16 yaşlarındakiler 8 saatten fazla çalışmayacaklar vb. (s. 106).

Federal Halk Partisi kongresi, ayrıca tarım, muhacir ve eğitim sorunlarına dair bir kararname yayınlar (s. 106-110). Ortakçılar, çiftlik sahiplerinin sömürsünden kurtarılmalı, angaryaya son verilmeli, köy bekçileri köylü tarafından ve köylü arasından seçilmelidir vb. Makedonya'da güdülecek eğitim politikasını saptamak amacıyla bu bölgede oturan tüm Osmanlı tebaasının oylarlarıyla bir genel eğitim meclisi seçilmelidir. Bu meclis, sivil halk arasından seçeceği bir şûrayı, iki yıllık dönemler için, bölgenin eğitim işlerini yönetmekle görevlendirilebilir. Büyük ruhanilerin ve öteki memurların maaşları azaltılarak, eğitim bütçesi, köy öğretmenlerinin kazancını arttıracak şekilde, daha adaletli bölüştürülmelidir. Eğitim alanında egemen olan merkezîyetçiliğe ve bürokratizme son verilmeli, belediyelere ve köy cemaatlarına eğitim işlerinde özerklik tanınmalıdır. Din ile eğitim, birbirinden kesinlikle ayrılmalı, din adamlarının eğitim işlerine karışmalarına izin verilmemelidir. Federal Halk Partisi, Bulgar hükümetinin Eksarhlık yoluyla Makedon eğitim işlerinde söz sahibi olmasına karşı çıkar. Muhacirler konusunda kongre kararnamesinin talebi, yerli halktan haksız yere ve cebren alınmış olan mülkün, mutsuz sahiplerine iadesi, dışardan gelenlere toprak dağıtılmamasıdır.

İttihat ve Terakki, 1909'dan itibaren Makedonya İslavlarına karşı baskıcı bir politika izlemeye başlar. Örneğin Gevgeli kazasının bazı köylerinde, köylü toprağından atılacaktır; başka

yerlerde sendikalar, dağıtılıp, işçi liderleri tutuklanırlar. En kötüsü, hükümet halkın elindeki silahları toplatmak kararı almıştır. Geniş çapta bir aramalar, sıkıyürümler, dayak atmalar döneminin başlangıcı olur bu. Birçok köylü tutuklanır. Özellikle Bulgar sınırına yakın yerlerde oturanların bir kısmı, Bulaaristan'a kaçar (s. 112-113).

Meclis'deki Makedonyalı İslav mebuslardan üçü — Hristo Dalçef, Todor Pavlof, Dimitar Vlahof —, bu zulümleri protesto eden bir bildiri yayınlarlar. Dördüncü İslav mebus Pançe Dorev (Manastır), bildiriye imza koymayı reddeder. Buna sasmamak lâzımdır, çünkü Dorev, İttihat ve Terakki üyesi olduğundan başka Eksarhlık'da da görevlidir.

Vlahof, İttihat ve Terakki'nin o günlerde artık kovu bir pan-Türk ve pan-İslâm propağandasına başladığını söylüyor. Bu propağanda, Kırım, Kafkasya, Bosna ve Hersek Müslümanları'ni, ülkelerini bırakıp, Türkiye'ye gelmeğe tesvik etmekteymiş. Hükümet, İslav köylünün Makedonya'da vüzcüllarıdır işlemekte olduğu toprakları, çiftlik sahiplerinden satın alıp, Müslüman muhacirlere veriyormuş. Geniş hazine toprakları da aynı şekilde bu yeni gelenlere dağıtılmış (s. 113).

İttihat ve Terakki'nin Makedonya İslavları'na karşı tutumundaki bu değişikliğin bir nedenini, o günkü dış politik gelişmelerde görüyor. Vlahof, Avusturya - Macaristan, Bosna - Hersek'i artık kesinlikle topraklarına katmış, 30 yıldır İmparatorluk'un özerk bir eyaleti sayılan Bulgaristan Emareti, tam istiklâlini ilân etmiştir. Makedonya'nın Bulgar yanlısı bilinen İslavları'na karşı dostluk duyguları beslemek, Bulgaristan'ı öteden beri kuşkuyla gözetlemiş olan Osmanlı yönetici kadrosunun artık elinden gelmez; Bulgar'a karşı Makedonya'da Rum ve Sırp propağandasını destekleyecektir (s. 114).

VLAHOF'UN MECLİS-İ MEBUSAN KONUŞMALARI

Federal Halk Partisi'nin 1910 Yaz'ında kapanması üzerine, Avram Benarod'un Selanik Sosyalist Federasyonu'na üye olan Vlahof (s. 165), Makedon köylü ve işçisinin İttihat ve Terakki yönetiminden hoşnutsuzluğunu, Meclis'de yaptığı ilk konuşmada dile getirir. (Bu, bir sosyalistin Osmanlı Mebuslar Meclisi'nde yaptığı ilk konuşmadır.) Hükümetin pan-Türk ve pan-İslâm muhacir politikasını yeren Vlahof, mahallî idare amirlerinin işçi örgütlerine karşı uyguladıkları baskı yöntemlerini şiddetle protesto eder. Hükümet, toprağı onu isteyen köylüye vererek kırsal kesimdeki toplumsal açmazı hafifletmelidir. Ülkedeki işçi kuruluşları ve sosyalist partiler, özgürce eylemde bulunabilmelidirler vb. (s. 114-115).

Vlahof, kendisine asıl ün kazandıran konuşmayı, 1911 yılı bütçe müzakereleri sırasında ya-

pacaktır (s. 118-125). Maliye Nazırı Selanik Dönemleri'nden Cavid Bey'in hazırlamış olduğu bütçe, Meclis'te uzun uzun tartışılmıştır. Yalnız eleştirilerin hemen hepsi biçimsel düzeyde kalmışlar, sanki mebuslar arasında ülke sorunlarının kökünü eşecek adam yokmuş gibi, derine inememişlerdir. Grup çıkarları ile kişisel çıkarların, tartışmalarda önemli rol oynadığı besbellidir. Kimi mebuslar Alman - Avusturya, kimi İngiliz, İtalyan ya da Fransız sermayesinin sözcülüğünü yapmaktadırlar. İşte böyle bir hava içinde kürsüye çıkan Vlahof, Türkiye işçi sınıfı ve Makedonya halkı adına konuşur.

Vlahof, hükümetin İktisadî ve malî politikasının eleştirilmesine, halk kitlelerinin en denil düşük bir havat düzeyinde bulduklarına ve omuzlarına nasıl ağır bir vergi yükü bindirilmiş olduğuna parmak basarak baslar. İki saat kadar süren konuşmayı, gerek İktidar, gerekse muhalefet mebusları, can kulağıyla izlerler. Hattâ Vlahof'un hemen arkasından kürsüye gelen Selanik mebusu Emanuel Karasu, gerçek anlamda bütçe müzakerelerinin ancak bu konuşmayla başlamış sayılabileceğini belirtir.

Vlahof'un konuşmasının önemli bölümleri. A. Cerrahoğlu'nun *Türkiye'de Sosyallizm (1848-1925)* adlı eserinde (İstanbul 1968, S. 72-84) verilmiş olduğundan, biz burada ilginç bulduğumuz bazı noktalara değinmekle yetineceğiz.

1911 yılının bütçe açığı, 61 milyon lirayı bulur. Bu, o günkü devlet gelirlerinin % 25,8'idir. Hükümet, borçlanma ve vasıtalı vergileri artırma yoluyla, bu açığı kapatacağını ummaktadır. Bu halkın, günlük ihtiyaç maddelerinin, daha da pahalılaşacağı anlamına gelir. Zaten gelirin % 33-52'sini âşar vererek kaybeden köylü, daha da fakirleşecektir. Oysa ülkenin derinliğini azaltmak için, vergileri arttırmak değil, indirmek gerekir. Örneğin Selanik vilayetinde bütün toprakların ancak % 6'sı işlenmektedir. Bu oran, Bulgaristan'da % 30, Romanya'da % 55'tir. Toprağın işlenmeyişinin ilk nedeni ise, vergilerin yüksekliğidir. Vergilerde indirim yapılırsa, daha çok toprak ekilecek, üretim artacak, ülkenin İktisadî durumunda düzelme görülecektir. Zaten köylünün ödediği âşarın sadece % 44'ü hazineye girmekte, geri kalan kısmı, vergi toplayıcıların cebine inmektedir. Dış ülkelere (Amerika vb), her gün çalışan göçlerin de sebebi, gene vergilerin ağırlığıdır.

Devletin geliri artsın isteniyorsa, toprağıni kendi işlemeyen çiftlik sahiplerinin kazancı vergiye tabi tutulsun. Nitekim Romanya gibi bir ülkede, toprağıni bizzat işleyen çiftlik sahibi % 10 gelir vergisi öderken, toprakları başında bulunmayanlar, % 26 ödemektedirler. Makedonya'da kâhyaların eline bırakılmış birçok çiftlik vardır. Bu çiftliklerin Selanik, İzmir, Halep, Beyrut, Edirne gibi kentlerde yaşayan sahipleri, mülklerini belki de hiç görmemişlerdir. Vergiler işte onlardan alınsın.

Ote yandan, çalışan köylü topraksızdır. Genel nüfusun % 72'sinin tarımla uğraştığı Osmanlı ülkelerinde, üreticinin % 40 kadarının 1-10 dönümlük arazisi vardır; üretici nüfusun %40 lık bir başka bölümü ise, 10-50 dönüme sahiptir. Oysa bir köy ailesinin, geçimini sağlayabilmesi, için 120-150 dönüme ihtiyaç olduğunu, herkes bilir. Bu yürekler acısı durum yetmezmiş gibi, bir de tefecinin eline terk edilmiştir köylü, % 100, 270 ve hattâ % 700 faiz verir. Bu koşullar içindeki bir ülkede önce toprak sorununa bir çözüm bulmak aerektiği, apaçiktır.

Vlahof, 1911 yılı içindeki bir başka konuşmasında, Türkiye'deki işçi hareketinin ülkenin kalkınması bakımından önemli üzerinde durmuş, hükümetin işçi politikasını eleştirmiştir (s. 126). Örneğin İstanbul'da 40.000 sanayi işçisi vardır. Ayrıca on binlerce işçi, küçük yapım yerlerinde çalışmaktadırlar. Reji'de çalışan 4.5000 işçi ile binlerce ticarethane işçisini de bu rakamlara ekleyecek olursak, kentteki işçi sayısının 120.000'i bulduğu ortaya çıkar. Hele bunların ailelerini de hesaba katarsak, çalışan insanların İstanbul'un yarı nüfusunu oluşturduğunu görürüz. İşte bu emekçi halk, sağlıda en zararlı koşullar içinde, günde 10, 12, 14 ve daha fazla saat çalışmakta, ve 3, 4, 5 ve da 8 kuruş kazanmaktadır. Meclis, bu çalışanların durumunu düzeltecek hiçbir kanun yapmazken, hükümet onların uyanıp öraütlenmesini önleyecek her tedbire başvurmaktan geri durmuyor vb.

Vlahof, bir keresinde de Filistin'e Yahudi göçünü savunmak amacıyla kürsüye çıkar (s. 126-132). O yıllarda Rusya, Beyaz Rusya, Polonya, Ukrayna, gibi ülkelerden çok sayıda Yahudi Filistin'e göç etmektedir. Osmanlı Meclisi'ndeki çoğu büyük toprak ağası Arap mebuslar, iste bu Yahudi akınına durdurmak veya sınırlamak amacıyla, bir kanun tasarısı hazırlarlar. Vlahof ise, aslında bir Yahudi öraütü olan Selanik Sosyalist Federasyonu'nun Meclis'deki temsilcisidir. Ayrıca ülkenin her türlü davasına ilai gösteren bir mebus olarak isim yapmıştır. Bu nedenle olacak, İstanbul'daki siyonistler, Arap mebusların tasarısına Meclis'de muhalefet etmesini isterler ondan. Yeni kurulmuş olan Tel Aviv ve Petatikva komünleri üzerine Fransızca propaganda malzemesi de sağlarlar. İşte böyle hazırlıklı olan Vlahof, Arap tasarısına karşı parlak bir nutuk çeker. Ona göre, bir ülkeye göçmen gelmesi, o ülke için son derece faydalıdır. Örneğin mi. İşte Amerika, Yahudiler, Filistin'deki fakir Araplar'a çalışma imkânları yaratmaktadırlar. Bu, süphesiz Osmanlı ülkesinin kalkınmasına katkıda bulunmak demektir. Zaten Filistin'deki Yahudi sayısı 130.000'i aşmaz; Araplar'ın onlardan korkması, versizdir. Arap mebusların, Türkiye'nin ekonomik gelişimini önleyici mahiyeteki bu tasarıları, reddedilmelidir.

Gerçekten de Arap tasarısı, Osmanlı Mebusan Meclisi'nde oylamaya bile konulmaz. Vlahof

ise az sonra, içinde Ben Gurion'un da bulunduğu bir siyonist kurul tarafından, Selanik'de ziyaret edilerek, Filistin'i görmeye davet olunacaktır. Osmanlı ülkelerine Yahudi muhaceretini pek ateşli sözlerle savunan sosyalist Vlahof, İttihat ve Terakki hükümetinin Makedonya'ya Müslüman göçmen yerleştirmesini ise birçok kez protesto etmiştir.

İŞÇİ HAREKETİNDE İLERLEMELER

1908 Devrimi, işçi hareketi için daha uygun koşullar getirmiştir. Devrim'in hemen ardından Selanik, Manastır ve öbür Makedonya şehirlerinde grevler başlar. Bu grevlerin ortak yanı, hemen hepsinin spontane bir tepkiden ibaret kalmaları, bilinçli bir örgütlemenin ürünü olmayışlarıdır.⁴⁰ Vlahof'a göre, bir işçi hareketinden ancak 1909 sonrası söz edilebilir. Bu tarihten sonra enternasyonalist bir ruh işçi sınıfına hâkim olacak, milliyetçi demagoglar, yerine, gerçek işçi liderleri ön plana geçecektir.

Makedonya'da sendikalaşmanın ilerlemesinde Selanik Yahudileri'nin oynadıkları rol çok önemlidir. Jön Türk Devrimi'nden sonra kentte ilk işçi klübünü bunlar kurarlar. Zaten 120.000'e varan Selanik nüfusunun 60.000 kadarı Yahudi olduğundan, işçi sınıfı içinde sayıca en güçlü unsuru Yahudiler oluşturur. Bu işçi klübü, sınıf mücadelesi ve sosyalizm konularında konferanslar, tartışmalar düzenler. 1909 yılı 1 Mayıs işçi bayramı, Yahudi, Türk, Makedon-İslav ve Bulgaristan'dan gelen işçilerin katılmalarıyla, başarılı şekilde kutlanır. Sonradan Selanik Sosyalist Federasyonu'na katılan bu ilk işçi derneği, *Sotsiyalistička Federatsiya* adında haftalık bir dergi de çıkartacaktır (s. 162-64).

Yahudi işçi ve aydınlarının kurdukları Selanik Sosyalist Federasyonu, Osmanlı işçi hareketinin ön saflarında yer almıştır. Bu federasyon üyesi sendikalardan en çok faaliyet göstereni, Selanik bütün işçilerinin sendikasıdır. Ondan sonra, hamallar sendikası gelir. Benaroa, Hazan, Arditi, Rekanati gibi tanınmış sosyalistler, Federasyon ve sendikaların 1910 yaz mevsiminde Selanik'in «Beşçınar» bahçesinde tertipledikleri bir kermese, Vlahof'u da davet ederler. Burada Fransızca bir konuşma yapan Vlahof, Yahudi işçilerin Türkiye proletaryasının *avant-garde*'ini oluşturdukları gibi, övücü sözler söyler. Vlahof, bundan böyle Selanik Sosyalist Federasyonu'nun seçkin bir üyesidir (s. 115-16).

Selanik'te 1909'dan itibaren Bulgaristan'lı basımevi işçilerinin oluşturdukları ve Sosyalist Federasyonu ile işbirliği yapan bir sosyalist örgüt daha vardır. Tanınmış İspanyol pedagog ve ateisti Ferer'in ölüme mahkûm edilmesini protesto amacıyla, Sosyalist Federasyon'la mason localarının Selanik İspanyol konsolosluğu önünde birlikte düzenledikleri gösteri yüzünden, bu ba-

sımevi işçileriyle Federasyon'un araları açılır. Basımevi işçileri bunun üzerine Selanik Bulgar Sosyalist Merkezi'ni kurarlar (s. 164).

Selanik Sosyalist Federasyonu, bir Türk ve bir Rum sosyalist grubu örgütlemeyi de denemiş ama başarılı olamamıştır. Örneğin Federasyon'a ait işçi gazetesi *Lavorador*, önceleri İspanyolca, Bulgarca, Rumca ve Türkçe olarak çıkarken, beşinci sayıdan itibaren yalnız İspanyolca ve Bulgarca basılır. Fakat Federasyon, daha sonraları Bulgarca *Rabotnička solidarnost* (İşçi dayanışması), Rumca *Ergatis* (İşçi) ve Türkçe *İştirak* dergilerini yayımlayacaktır (s. 170). Yani güçlüklerle rağmen, işçi hareketini birleştirici çabalarına ara vermeyecek, bunda sık sık başarılı da olacaktır. Örneğin 1909 Mayıs'ında yapılan demiryolcular grevine her milletten işçi katılır (s. 164).

İşçi hareketini birleştirici gayretlerin bir ürünü olarak, Ocak 1919'da Selanik'te toplanan sosyalistler kongresini anabiliriz. Selanik Sosyalist Federasyonu'ndan beş, Bulgar Sosyalist Merkezi'nden dört, İstanbul Sosyalist Merkezi'nden bir, Üsküp Sosyalist Merkezi'nden beş, Kalkandelen (Tetovo)'den bir vb. - toplam 29 delegenin katıldığı bu kongrede, işçi meseleleri üzerinde tartışılmış; hem Sosyalist Federasyonu'nun örgütlenme hususundaki tutumu, hem de Bulgarlar'ın ortodoks Marksist yoldan ayrılmama ilkeleeri benimsenerek, bir görüş birliğine varılmıştır. Bunun sonucu olarak 1911 yılı 1 Mayıs'ı, o güne dek düzenlenen en büyük işçi şenliğine dönüşür. Yahudi, Türk, Bulgar, Rum - 10.000 kadar işçinin katıldığı gösteriler sırasında Papatomas, Arditi, Benaroa, Glavino, Vlahof gibi sosyalist önderler birer konuşma yaparlar (s. 170-171).

İşçi hareketi içinde enternasyonalist ruhun yavaş yavaş yerleştiğini gösteren güzel bir örnek, Makedonya ve Trakya bütün işçileri sendikalarının 1911 Yaz'ında Kavala'da tertipledikleri ilk kongredir. Selanik, Serez, Drama, Kavala ve İskeçe (Ksanti) kentlerindeki 30.000'i aşkın bütün işçisi adına Kavala'da toplanan delegeler, Dmitri Vlahof'u oybirliğiyle kongre başkanlığına seçerler. Delegelerin Türk, Rum ve Yahudi oldukları, aralarında tek bir Makedonyalı İslav bulunmadığı göz önünde tutulursa, bir İslav olan Vlahof'un kongre başkanlığına seçilmesi, birkaç yıl önceki yaygın şovenist tutumun artık aşıldığına işaretler (s. 134).

BALKAN SAVAŞLARI ARİFESİNDE

Ne yazık ki, 1911 yılı içinde, işçi sınıfının toparlanıp, güçlü bir birlik oluşturmasını engelleyici olaylar da çoğalmaya başlar. Örneğin, Arnavutluk taraflarında İttihat ve Terakki rejimine karşı belliren hoşnutsuzluk, Bulgar hükümetince beslenen şovenist propaganda ile birleşince, sosyo-politik havayı zehirleyecek kabilli-

yettedir. Makedon - İslav sağcılar, Sonbahar'da, İştih'in bir camisi önünde bulunan pazar yerinde, bomba patlatırlar; 10 kişi ölür. Galeyana gelen Müslüman halk, misilleme yaparak, 15 - 20 İslav vatandaşı öldürür. İştih halkı, asil suçluların Bulgar yanlısı sağcılar olduğunu bilirse de, yerel Osmanlı yöneticilerinin misilleme cinayetlerine seyirci kaldığını da görmüştür (s. 136 - 139).

Memleket içinde huzursuzluğun yaygınlaştığı böyle bir sırada, emperyalist İtalya, Kuzey Afrika'daki Osmanlı toprağı Trablus'a saldıracaktır. Selanik Sosyalist Federasyonu ile sendikaların, bu saldırıyı protesto için düzenledikleri mitinge, binlerce işçi katılır. Ermeni sosyalisti Dikran Zaven, Yahudi Yosif Hazan ve İslav Dmitri Vlahof, ateşli konuşmalar yaparlar (s. 141 - 142). Ama Balkanlar'da Osmanlı egemenliğinin sonu artık yakındır. Nitekim 13 Mart 1912'de Bulgaristan'la Sırbistan arasında, Rusya aracılığıyla ve Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkımını amaçlayan bir pakt kurulacaktır. Nisan ayında Karadağ, Mayıs ayında ise Yunanistan bu pakta girerler.

Balkan Savaşları'nın hazırlık dönemine düşen 1912 başlarında, Osmanlı Mebuslar Meclisi dağılmış, ülke bir genel seçim havasına girmiştir. Vlahof, Selanik Sosyalist Federasyonu adayı olarak, İttihat ve Terakki'nin Makedonya'daki muhaliflerinin oluşturdukları bir koalisyon içinde, Hükümet, normal bir seçim kampanyası için imkân tanımaz. Selanik sancağı içinde bir seçim gezisine çıkan Vlahof, İttihat ve Terakki baskısından canı yanmış olan halkın, miting meydanlarına çıkmaya cesaret edemediğini görür. Bu koşullar altında yapılan seçimler, tabii İttihat ve Terakki'nin Meclis'te salt çoğunluğu kazanmasıyla sonuçlanır (s. 144-154).

Vlahof, Balkan Savaşları arifesinde Balkan sosyalist partilerinin savaş karşısındaki tutumlarına da değiniyor. Romen sosyalisti Dr. Kristo Rakovski ve Rus ihtilâlcisi Parvus ile birlikte Osmanlı halklarına hitaben bir «manifesto» kaleme alırlar. Patlaması beklenen savaşın, hangi milletten olursa olsun, çalışan insanlara hiçbir yarar getirmeyeceği belirtilir bu manifestoda. Ne «dar» ne de «geniş» — Bulgar sosyalistleri bu manifestoyu yayımlamazlar bile. Sırp sosyalistleri, manifestoyu yayınlarlarsa da, altına imza koymaktan kaçınırlar. Türkiye dışındaki sosyalist partilerden sadece Romenler imzalarla manifestoyu (s. 159).

Makedon ve Bulgar milliyetçilerinin uzun zamandır bekledikleri «kurtuluş savaşı», Makedonya'nın bölünmesiyle sonuçlanır. Makedonya halkı, ne Sultan Abdülhamit, ne de şovenist Jön Türk yönetimleri döneminde yitirmedikleri temel hak ve özgürlüklerini artık yitirir (s. 161).

Dmitri Vlahof'un İkinci Meşrutiyet dönemi anıları, başlıca bundan ibaret. Kitap, aceleci bir elle kaleme alınmış olduğu izlenimini bırakıyor.

Princeton, N.J., 1967; Peter Bartl, *Die albanischen Muslime zur Zeit der nationalen Unabhängigkeitsbewegung 1878-1912* (Ulusal Bağımsızlık Hareketi Sırasında Arnavut Müslümanları, 1878-1912), Wiesbaden 1968.

³⁶ Karşılaştır: Ali Fuad Türkgeldi, *Görüp İstiklaklerim*, Türk Tarih Kurumu Yayınlarından, ikinci Basılış, Ankara 1951, s. 32.

³⁷ Elie Kedourie, «Young Türks, Freemasons and Jews» (Genç Türkler, Masonlar ve Yahudiler),

Middle Eastern Studies, Vol. VII, N. 1, Ocak 1971, s. 89-104.

³⁸ Karşılaştır: M. Tunçay, a.g.e., s. 22-23; O. Sencer, *Türkiye'de İşçi Sınıfı. Doğuşu ve Yapısı*, Habora Yayınevi, İstanbul 1969, s. 197; K. Fişek, *Türkiye'de Kapitalizmin Gelişmesi ve İşçi Sınıfı*, Doğan Yayınevi, Ankara 1969, s. 51-52.

³⁹ Karşılaştır: O. Sencer, a.g.e., s. 212.

⁴⁰ Karşılaştır: M. Tunçay, a.g.e., s. 20-22; O. Sencer, a.g.e., s. 175-197.

Öncü kitabevi

MARKSİZM — LENİNİZM'İN İDEOLOJİK
VE POLİTİK DÜŞMANI

MAOİZM

Bilim İşçileri

15 lira

ÖNCÜ KİTABEVİ Babıralı Caddesi No: 8
Cağaloğlu - İstanbul
26 55 13

SORUN YAYINLARI

— PROGRAMI —

HELSİNKİ KONFERANSI

Konuşmalar ve Kararlar

DAVRANIŞLARIMIZIN KÖKENİ

Dr. Serol Teber (Basılıyor)

BUGÜNKÜ PORTEKİZ'DE

SINIFLAR SAVAŞI

Marksist Araştırma ve İnceleme Enstitüsü, Frankfurt

15/16 HAZİRAN 1970

Olaylar - Nedenleri - Davalar - Belgeler - Anılar - Yorumlar
Turgan Arınır - Sırrı Öztürk.